

ПЕДАГОГІЧНИЙ АРТИСТИЗМ ЯК ЕЛЕМЕНТ ТВОРЧИХ МОЖЛИВОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті висвітлено важливі аспекти фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, пов'язані з розкриттям та розвитком творчого потенціалу фахівців. Актуальність дослідження полягає у розгляді предметного поля творчих можливостей студентів через категорію педагогічного артистизму.

Мета роботи – висвітлення ролі й значення педагогічного артистизму вчителя у формуванні його здатності інноваційно мислити та продуктивно діяти.

Методологія. Проблема педагогічного становлення майбутніх фахівців мистецького профілю вирішується у контексті інноваційної навчальної діяльності на основі гуманізму, демократизму, визначення пріоритетності загальнолюдських духовних цінностей.

Наукова новизна полягає у розгляді проблеми педагогічної творчості як прояву інноваційності освіти (продукування нових мистецько-освітніх ідей, бажання оновлення способів художніх дій). З використанням методів порівняльного аналізу та узагальнення автором викладено власне наукове бачення категорії творчого потенціалу, складовою якого виступає педагогічний артистизм. В контексті інноваційного підходу автором розглянуто низку понять, що відображають сутність педагогічного артистизму як особистісного утворення, а саме: здатність до художньо-педагогічного перевтілення, педагогічної імпровізації та режисури педагогічної дії.

У роботі викладено педагогічні умови реалізації творчих можливостей майбутніх учителів музичного мистецтва через розвиток педагогічного артистизму. Автором наголошено вагомість врахування у процесі професійного становлення фахівців необхідності впровадження режиму творчого пошуку із застосуванням таких методів як моделювання мистецько-педагогічних ситуацій та використання арт-педагогічних технік.

Висновки. Розкриття творчих можливостей майбутніх учителів музичного мистецтва ефективно вирішується на основі поєднання засобів традиційної та театральної педагогіки з орієнтацією на педагогічний артистизм, здатність до художньо-педагогічного перевтілення, педагогічної імпровізації та режисури педагогічної дії.

Ключові слова: інноваційний підхід, театральна педагогіка, художньо-педагогічне перевтілення, педагогічна імпровізація, режисура педагогічної дії.

Постановка проблеми. Освітня теорія і практика початку XXI століття засвідчує, що провідною метою вищої педагогічної освіти має бути не лише якісна підготовка майбутніх фахівців до професійної діяльності, але й створення оптимальних умов для розкриття й реалізації потенційних можливостей, здібностей і потреб кожного студента на основі принципів гуманізму, демократизму, визначення пріоритетності загальнолюдських духовних цінностей. Саме тому закономірним є інтерес учених до проблем педагогічного становлення майбутнього вчителя у процесі навчальної інноваційної діяльності, пов'язаної з сприйнятливістю до нового в житті та освіті, здатністю швидко реагувати на будь-які зміни, приймати адекватні рішення, продукувати принципово нові ідеї та утілювати їх у життя (В. Андрущенко, І. Бех, І. Дичківська, І. Зязюн, В. Моляко, С. Сисоєва). Педагогічна інноватика має суттєву цінність як теорія і практика формування творчого потенціалу кожного з освітян, відкритого до нових звершень у динамічних і непростих умовах турбулентного суспільства.

У фаховій підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва інноваційна навчальна діяльність має особливий прояв. Здатність до творення нового, в першу чергу, пов'язана з функціональними можливостями самої музики нести людині радість від відчуття краси, естетичне задоволення та емоційне переживання в процесі творення або сприйняття художніх образів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Удосконалення фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва сьогодні включає не тільки оновлення змісту початкових дисциплін, а й зміну підходів до методик викладання, розширення арсеналу методичних засобів і прийомів активізації творчої діяльності студентів в ході аудиторних та позааудиторних занять (А. Козир, О. Михайличенко,

О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, Т. Стратан-Артишкова, В. Федоришин, О. Щолокова). У той же час, важливо, щоб студенти в роботі з учнями під час виробничої практики не були пасивними об'єктами управлінського впливу. Необхідно, аби вони, маючи потребу у систематичному оновленні творчих способів дій музичного розвитку учнів та власного саморозвитку, володіли сформованими не тільки методичними, але артистичними вміннями до виконання ролей лектора, музиканта-виконавця, режисера, сценариста, організатора різноманітної мистецької роботи (І. Барановська, Д. Будянський, Л. Паньків, О. Ростовський). Природньо, що реалізація нестандартних художньо-педагогічних взаємин учасників педагогічного процесу потребує відповідного арт-педагогічного арсеналу, володіння певними театральними-сценічними техніками для формування у майбутніх учителів одного з найяскравіших особистісних якостей – педагогічного артистизму.

Тому метою статті є висвітлення ролі й значення педагогічного артистизму вчителя у формуванні його здатності інноваційно мислити та продуктивно діяти.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Підготовка вчителя до роботи в новій школі характеризується оновленими методами і засобами, що спрямовані на формування творчої особистості, здатної нестандартно діяти, орієнтуючись на застосування різноманітних динамічних, варіативних форм, методів і засобів сучасного освітнього процесу (В. Андрущенко, Т. Андрущенко, І. Бех, В. Загвязинський, І. Зязюн, М. Лазарев, Л. Мільто, В. Роменець, С. Сисоєва).

Вищезазначеними науковцями доведено, що розвиток педагога як неповторної цілісної індивідуальності відбувається тільки в полі безперервної творчої активності. Загальноприйнятим є визначення *творчості* як розумової і практичної діяльності, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, виявлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження і перетворення матеріального світу або духовної культури (Д. Богоявленська, О. Матюшкін, В. Моляко, О. Музика, С. Сисоєва). Проблеми педагогічної творчості як прояву інноваційності (продукування нових мистецько-освітніх ідей, бажання оновлювати способи художніх дій) активно розглядають вчені, які працюють у сфері мистецької педагогіки та педагогіки мистецтва, а саме І. Барановська, А. Козир, О. Отич, Г. Падалка, Л. Паньків, О. Ростовський, С. Соломаха, О. Щолокова.

Одним із найсуттєвіших понять у вивченні проблем творчості є *творчий потенціал* як здатність до продуктивної діяльності. Вченими представлено загальну структуру творчого потенціалу, основними складовими якої вбачаються: задатки і нахили індивіда, його інтереси та їх спрямованість, допитливість і потяг до створення нового, швидкість у засвоєнні нової інформації, емоційне забарвлення дій, творча спрямованість на пошуки аналогій, комбінування, реконструювання, здібності до реалізації власних стратегій тощо [5, 15-16].

Для визначення рівня творчого потенціалу особистості критерієм може слугувати певний *продукт* творчої діяльності. Так, для майбутнього педагога-музиканта свідченням продуктивності творчих зусиль є сумлінно розроблений і яскраво проведений урок або позакласний захід, цікава виконавська інтерпретація музичного твору, креативний методичний проект тощо.

Так, М. Лазарев як дослідник закономірностей і принципів педагогічної творчості виокремив фактори, що сприяють розвитку творчих проявів майбутніх учителів у навчально-професійній діяльності, а саме:

- орієнтація на розвиток і саморозвиток студентів, на надання їм педагогічної підтримки;
- неперервний пошук нових способів педагогічних дій, постійне їх конструювання на практиці і готовність до їх використання;
- стимулювання інтенсивного розвитку через точки особистісного зростання у вирішенні суперечностей [6].

Нам імпонує визначення творчості, яке надає В. Ямницький, вивчаючи феномен життєтворчої активності особистості. Творчість предстает цілісною інтегральною характеристикою життєвої активності людини, процесу її саморозвитку, на основі якого здійснюється перетворення особистості на суб'єкта життєтворчості [10, 67]. Оригінальне поняття «життєтворчість» приваблює своїм сутнісним змістом. У контексті цілепокладання науковець тлумачить його як особливий тип духовно-практичної діяльності людини, спрямований на проектування, планування, програмування і творче здійснення власного життя через низку творчих актів як свідочств його унікальності та інноваційності [10, 16].

Щодо якостей творчої особистості яскраво висловилися В. Моляко та представники його наукової школи. Їх психологічні висновки такі: творчою вважається людина, яка виражає вищий ступінь розвитку, підготовленість до конкретних видів діяльності й до життя в цілому, до зміни стилів поведінки, до пошуку виходів із кризових ситуацій, до найбільш конструктивного раціонального прийняття рішень у складних та екстремальних умовах [5].

Одним із найяскравіших проявів творчих можливостей майбутнього учителя у його здатності емоційно-образного впливу на учнів вважається *педагогічний артистизм* (В. Абрамян, І. Барановська, М. Барахтян, Д. Будянський, О. Булатов, Ж. Ваганова, В. Загвязинський, І. Зязюн, М. Лазарев, О. Ткачова).

Найбільш яскраво й лаконічно, на нашу думку, дав визначення поняттю «артистизм» Ю. Цагареллі. Він тлумачить цей феномен як здатність до комунікативного впливу на публіку шляхом зовнішнього відображення артистом внутрішнього змісту художнього образу на основі сценічного перевтілення [9]. Науковець надає артистизму універсального значення не тільки в роботі музикантів, але й багатьох фахівців, в тому числі педагогів.

В свою чергу, провідні вчені та педагоги-практики (Ш. Амонашвілі, І. Барановська, І. Зязюн, В. Кан-Калік, В. Сухомлинський, В. Шаталов та інші) у своїх працях висловлюють впевненість, що

розвинуті артистичні уміння вчителя можуть суттєво вплинути не тільки на формування комплексу найважливіших загальнопедагогічних умінь (проективних, гностичних, комунікативних, організаторських, рефлексивних), але й сприяти досягненню фахівцем найвищого рівня професійної майстерності – «мистецтва педагогічної дії».

У науці існує декілька позицій щодо розуміння сутності й значення педагогічного артистизму.

Так, О. Ткачовою педагогічний артистизм розуміється як цілісна система особистісних рис, що сприяють вільному самовираженню особистості та формуються в процесі духовно-практичного освоєння певних видів творчої педагогічної діяльності для забезпечення ефективності навчального процесу та задоволення потреби в професійному самовдосконаленні [8]. З іншого боку, В. Загвязинський розглядає педагогічний артистизм як єдність інтелектуального та образного початків особистісних проявів, образно-емоційну мову інтелектуального спілкування, особливий проникливий стиль співтворчості педагога та учня [4]. І, в той же час, науковець вважає артистизм специфічною особистісною якістю учителя, що характеризується жвавістю мови, експресією, багатством жестів та інтонацій, талантом оповідача, внутрішньою витонченістю, образним мисленням тощо.

Нам імпонує розуміння педагогічного артистизму Д. Будянським, який визначає педагогічний артистизм як прояв багатой палітри особистісних реакцій на явища навколишнього світу, як здатність яскравого емоційно-образного перекодування інформації в потрібному для аудиторії емоційному діапазоні [1]. В свою чергу, О. Булатова як дослідник теорії і практики театральної педагогіки вбачає в артистизмі педагога наступні якості: здатність до органічного існування в умовах педагогічного процесу, потяг до нестандартних рішень на основі образних асоціацій, вміння свідомо вибудовувати власну поведінку у відповідності до конкретної ситуації [2, 235].

Отже, продуктивний вплив артистичного учителя та емоційно-мотиваційну сферу учнів підкреслюють всі дослідники. Екстраполюючи висновки науковців у сферу фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, можна стверджувати: завдання артистичного педагога полягає в тому, щоб викликати емоційний відгук в серцях і душах учнів, допомагати їм стверджувати віру в себе і свої можливості через естетичні переживання засобами музики. Об'єднує наведені визначення педагогічного артистизму також розуміння гармонічної єдності та взаємоузгодженості характеристик поведінки учителя як реалізатора завдань, з одного боку, мистецько-освітньої, а з іншої – театрально-сценічної дії.

Таким чином, педагогічний артистизм виступає як *комплекс* професійно-значущих та взаємообумовлених особистісних якостей педагога-музиканта, що забезпечує досконале володіння вчителем акторсько-педагогічною технікою виразного міжсуб'єктного спілкування з метою досягнення ефективних результатів навчальної роботи учнів та максимальної реалізації власного творчого потенціалу засобами, формами і методами музично-педагогічної діяльності.

Слід відмітити, що набуття майбутнім учителем педагогічного артистизму науковці пов'язують ще з декількома поняттями, які традиційно використовуються в театральної педагогіці.

Так, здатність учителя організувати творчі суб'єкт-суб'єктні взаємини пов'язується з умінями *педагогічного перевтілення*. Таку цінну для успішного педагога особистісну якість розуміють як «здатність представити давно відомий навчальний матеріал як би вперше та заразити учнів цим враженням новизни й несподіваності, вміння ...»вжитися» в учня, разом з ним пройти шлях від незнання до знання» [2, 237].

Науковці приділяють вагоме значення і такій особистісній якості освітянина як здатність до *педагогічної імпровізації*. Володіння імпровізаційними умінями забезпечує продуктивність музично-педагогічних дій в гнучких навчальних обставинах, дозволяє чутливо реагувати на зміни, коригувати власну поведінку на уроці, одночасно оживляючи її новими мистецькими фарбами [2, 235-236].

Важливим аспектом театральної педагогіки, без якого артистичні уміння втрачають свою привабливість, вважається *режисура педагогічної дії* (О. Булатова, І. Зязюн, В. Мозговий). Так, В. Мозговий у дослідженні потенціалу вчителя як режисера-постановника шкільних мистецьких заходів довів, що режисура педагогічної дії, перш за все, – це методичний комплекс, на основі якого створюється творче середовище, де учасники освітнього процесу (учителі, учні та їх батьки) мають змогу розкрити свій творчий потенціал, перевірити художні знання й уміння, удосконалити можливості генерувати й реалізувати творчі ідеї. Режисура як метод діяльності характеризується мистецькою якістю, пов'язаною з творчою постановкою педагогічних ситуацій, навчальних завдань, творчого управління колективом [8].

З метою формування в майбутніх учителів музичного мистецтва режисерських, акторських, імпровізаційних умінь рекомендується застосувати тренінг, який складається з низки *педагогічних етюдів* різноманітного мистецько-освітнього характеру. Студентам пропонується моделювання ситуацій педагогічної взаємодії в урочній та позакласній роботі, по видам музичної діяльності учнів (пізнавальній, виконавській, творчо-ігровій).

Цілком природно, що розвинуті творчі можливості педагога, в тому числі педагогічний артистизм, є результатом інноваційної діяльності, до якої залучаються майбутні фахівці під час навчання. Участь у цікавих міжнародних та вітчизняних педагогічних проєктах, активна концертно-просвітницька діяльність, дослідна робота у наукових гуртках – все це благотворно впливає на здатність кожного студента до саморозвитку та самовдосконалення у фаховому навчанні. Сучасні науковці вважають, що інноваційність – ознака нової педагогіки, метою якої є створення форм, методів і засобів для освіти молодого покоління, здатного реагувати на цивілізаційні виклики сьогодення, враховувати тенденції освітнього поступу суспільства, оновлювати себе й навколишнє середовище.

І. Дичківська дає характеристику і визначення інноваційної діяльності педагога як сукупності зовнішніх і внутрішніх виявів його особистості, в яких знаходить розвиток внутрішнє «Я» (світовідчуття, світогляд, індивідуальні особливості), спрямоване на вдосконалення певних якісних та кількісних характеристик освітньої системи [3, 289].

До принципів організації та здійснення інноваційної діяльності фахівця відносять:

– неперервність і цілісність розвитку особистості, інтеграційну єдність усіх факторів творчого зростання;

- особистісну зорієнтованість на професійну діяльність;
- професійно-практичну спрямованість на оволодіння компетентностями, які дозволяють достойно виконувати професійні ролі і обов'язки;
- варіативність, альтернативність дій та свободу вибору напрямків докладання творчих зусиль;
- здатність до творчого самовираження у співпраці і, в той же час, прояв самостійності, активності, ініціативності у створенні нового освітнього «продукту»;
- пошук нових й нестандартних зв'язків у стандартних ситуаціях на основі аналогій, порівнянь, зіставлень тощо [3, 290].

У контексті нашого дослідження свою дієвість довели такі умови для розкриття творчих можливостей кожного студента на основі інноваційного підходу, як:

- наближення навчального процесу до освітніх реалій через моделювання мистецько-педагогічних ситуацій з використанням арт-педагогічних технік;
- орієнтація на інтенсивний професійне становлення майбутнього педагога у режимі безпосереднього творчого пошуку в практичній роботі з учнями із застосуванням засобів педагогічного артистизму.

Висновки. Квінтесенцією наукових досліджень проблеми творчості є положення, згідно якого творчість є культурно-історичним явищем, фундаментальною властивістю суспільної діяльності, показником і механізмом продуктивного розвитку як суспільства, так і окремої людини.

У зв'язку із зазначеним посилюється інтерес до театральної педагогіки, виявлення можливостей використання її засобів у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва. При цьому важливо, що метою застосування елементів театральної педагогіки для створення продуктивного поля творчих можливостей студентів є підготовка педагога, якому властивий педагогічний артистизм, здатність до художньо-педагогічного перевтілення, педагогічної імпровізації та режисури педагогічної дії.

Отож, успішною можна вважати педагогічну діяльність, яка характеризується тісним зв'язком дидактичних умінь вчителя з експресивною здатністю захоплювати учнів емоційним, образним, доступним викладом матеріалу, конструктивними вміннями організовувати на музичних заняттях суб'єкт-суб'єктну взаємодію з урахуванням законів художньо-педагогічної драматургії.

З огляду на актуальність та перспективність розробки проблеми педагогічного артистизму в підготовці педагогів-музикантів вважаємо, що подальших досліджень потребують питання, пов'язані з теоретичним обґрунтуванням та практичним удосконаленням широкого кола авторських арт-педагогічних методик у роботі зі студентами та з учнями різних вікових груп.

References

1. Будянський Д. В. Формування педагогічного артистизму майбутнього вчителя гуманітарних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2006. 19 с.
Budianskyi, D. V. (2006). Formuvannya pedahohichnoho artystyzmu maibutnoho vchytelia humanitarnykh dystsyplin [Formation of pedagogical artistry of the future teacher of humanities]. *Candidate's thesis*. Kyiv, Ukraine.
2. Булатова О. С. Педагогический артистизм: учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва: Академия, 2006. 256 с.
Bulatova, O. S. (2006). Pedagogicheskij artistizm: ucheb. posob. dlya stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenij [Pedagogical artistry: textbook for students]. Moscow, Russia.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
Dychkivska, I. M. (2004). Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii: navch. posibnyk [Innovative pedagogical technologies: textbook]. Kyiv, Ukraine.
4. Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя. Москва, Педагогика. 1987. 159 с.
Zagvyazinskij, V. I. (1987). Pedagogicheskoe tvorchestvo uchitelya [Pedagogical creativity of the teacher]. Moscow, Russia.
5. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень: колективна монографія / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир: Рута, 2006. 320 с.
Moliako, V. O., Muzyky, O. L. (2006). Zdibnosti, tvorchist, obdarovanist: teoriia, metodyka, rezultaty doslidzhen: kolektyvna monohrafiia [Abilities, creativity, talent: theory, methodology, research results: a collective monograph]. Zhytomyr, Ukraine.
6. Лазарев М. О. Основи педагогічної творчості: навчальний посібник для педагогічних інститутів. Суми: Мрія, 1995. 187 с.

- Lazariev, M. O. (1995). *Osnovy pedahohichnoi tvorchosti: navchalnyi posibnyk dlia pedahohichnykh instytutiv* [Fundamentals of pedagogical creativity: a textbook for pedagogical institutes]. Sumy, Ukraine.
7. Мозговий В. Л. Режисура педагогічної дії: теоретичний та методичний аспекти: монографія. Миколаїв: Ліон, 2014. 492 с.
Mozghovyi, V. L. (2014). *Rezhysura pedahohichnoi dii: teoretychnyi ta metodychnyi aspekty: monohrafiia* [Directing pedagogical action: theoretical and methodological aspects: monograph]. Mykolaiv, Ukraine.
8. Ткачова О. О. Формування у майбутніх учителів артистичних умінь як компонента педагогічної майстерності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2014. 19 с.
Tkachova O.O. (2014). *Formuvannia u maibutnikh uchyteliv artystychnykh umin yak komponenta pedahohichnoi maisternosti* [Formation of artistic skills in future teachers as a component of pedagogical skills]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, Ukraine.
9. Цагарелли Ю. А. Психология музыкально-исполнительской деятельности: учебное пособие. СПб.: Композитор, 2008. 213 с.
Cagarelli, YU. A. (2008). *Psihologiya muzykalno-ispolnitelskoj deyatelnosti: uchebnoe posobie* [Psychology of music performance: a textbook]. SPb, Russia.
10. Ямницький В. М. Розвиток життєтворчої активності особистості: теорія та експеримент: монографія. Одеса: ПНЦ НАПН України. СВД Черкасов М.П., 2006. 362 с.
Iamnytskyi, V. M. (2006). *Rozvytok zhyttietvorchoi aktyvnosti osobystosti: teoriia ta eksperyment: monohrafiia* [Development of life-creating activity of the individual: theory and experiment: monograph]. Odesa, Ukraine.

Ju Ran

ORCID 0000-0002-2412-5559

Ph.D. Student Dragomanov National Pedagogical University
(Ukraine, Kyiv) E-mail: 116583887@qq.com

PEDAGOGICAL ARTISTRY AS ELEMENT OF CREATIVE POSSIBILITIES FUTURE MUSIC TEACHER

The article reveals the current artistic and pedagogical aspects of special training future music teachers. The author considers the creative possibilities of specialists and ways of their development by means of theatrical pedagogy. The category «pedagogical artistry» is studied as a set of personal and professional qualities. This complex provides perfect mastery of actor-pedagogical techniques, operation of educational material. The result is the maximum realization of teacher's potential in creative practical activities with pupils.

The purpose of the work – research of pedagogical artistry future music teachers as a personal quality, ability to innovative thinking and productive activity.

Methodology. *The problem of pedagogical formation future specialists of art profile is solved in the context of innovative educational activity on the basis of humanism, democracy, universal spiritual values.*

Scientific novelty. *The author considers the problems of pedagogical creativity in an innovative context: new artistic and educational ideas are applied, new ways of artistic activity are introduced. The article substantiates the principles of innovation activity. They form the basis for the development potential teacher.*

The author uses the method of comparative analysis and the method of generalization in order to determine the category of «pedagogical artistry». The article defines its essence and significance for the creative development music teacher. Elements of pedagogical artistry are being developed. Teacher's pedagogical artistry consists of several categories: artistic-pedagogical reincarnation, pedagogical improvisation and directing of pedagogical action.

The author define pedagogical conditions: systematic creative innovative actions, modeling of pedagogical situations and use of art-pedagogical techniques.

Conclusions. *Lastly, disclosure of creative potential future music teachers is effectively solved on the basis of a combination of traditional and theatrical pedagogy with a focus on pedagogical artistry, artistic-pedagogical reincarnation, pedagogical improvisation and directing of pedagogical action.*

Keywords: *innovative approach, theatrical pedagogy, artistic and pedagogical reincarnation, pedagogical improvisation, directing pedagogical action.*

Стаття надійшла до редакції 05.05.2020

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор С. С. Горбенко